

NATIONAL ATLAS OF LATVIA: IDEA AND REALITY**LATVIJAS NACIONĀLAIS ATLANTS: IDEJA UN REALITĀTE**

Janis Strauhmanis, Dr.habil.hist., profesors, Head of Department of Geomatics of the Riga Technical University. Adress: Riga, LV – 1048, Azenes str. 16 – 109. Tel./Fax. +371 67 089 263; e-mail: janis.strauhmanis@navigator.lv

Atslēgas vārdi: atlants, tematiskās kartes, atlanta veidošanas posmi

Ievads

Viens no pirmajiem Latvijas nacionālā atlanta idejas izvirzītājiem bija LU profesors, ģeogrāfs un kartogrāfs Reinholds Putniņš (1881-1934), kurš 1926.g.rakstīja: „Latvijas kartogrāfiem stāv priekšā liels, grūts, atbildīgs, bet reizē arī pievilcīgs un interesants darbs: Latvijas nacionāla oriģināla pamatatlanta radīšana, kura trūkumu sajūt itin visi pilsoņi” [1., 420.lpp.]. Laikā starp abiem pasaules kariem, šo ideju īstenot neizdevās, bet padomju cenzūras apstākļos nacionāla atlanta ideju pat pieminēt nebija vēlams.

Te jānorāda, ka pirmo nacionālo atlantu 19.gs. beigās izdeva Somija, bet tādā lielvalstī kā PSRS, tikai diskutēja par šāda izdevuma nepieciešamību.

LR Ministru Kabineta pieņemtajā „Latvijas ģeotelpiskās informācijas koncepcijā” [2.] uzsvēta Latvijas nacionālā atlanta nepieciešamība, kaimiņvalstīs tādus jau sagatavo un izdod. Bet, pie mums pagaidām viss ir idejas līmenī.

Latvijas teritorijas attēlojums atlantos

Pirmās republikas laikā uz prof.R.Putniņa aicinājumu atsaucība netika gūta, jo valsts līmenī finansējums bija tikai topogrāfiskajām kartēm. Lielākajā privātajā kartogrāfijas uzņēmumā P.Mantnieka kartogrāfijas institūtā Latvijas atlanti bija domāti tikai ģeogrāfijas apguvei skolā [3.].

Pirmie mēģinājumi sastādīt Latvijas teritorijas kompleksu ģeogrāfisku atlantu bija 1960.gados [4.,5]. Daudzu karšu oriģināli tika sagatavoti, bet darbu neatlāva pabeigt. Te jāpiebilst, ka no mūsu valsts kaimiņiem tikai lietuvieši izdeva liela apjoma kompleksu atlantu, kas pēc struktūras noteikti atbilda nacionāla atlanta statusam, bet šo darbu plaša sabiedrība neieraudzīja, jo tas bija ar norādi „Dienesta lietošanai”.

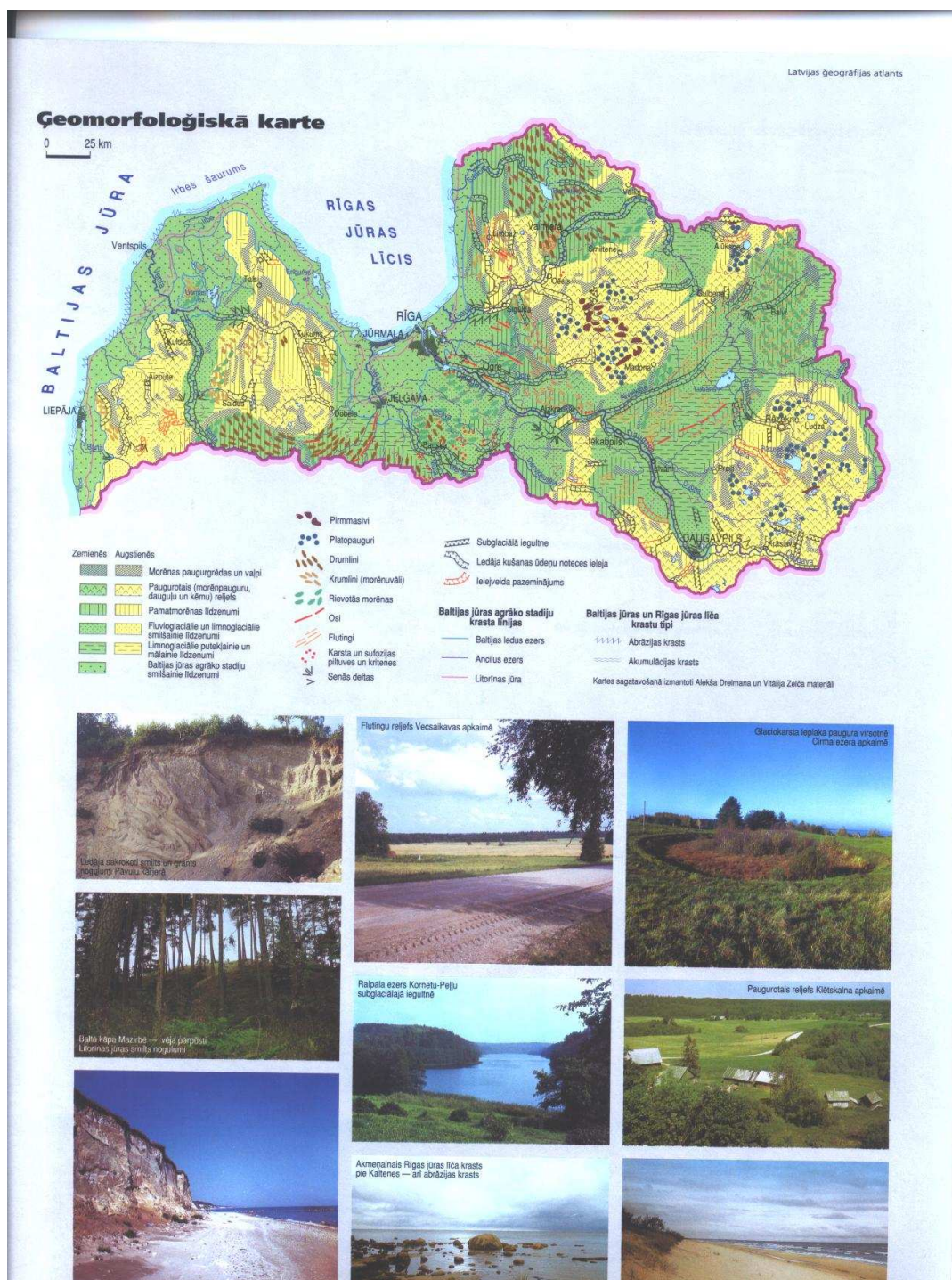
1986.gadā tika izdots pirmais Latvijas komplekss (nosacīti komplekss, atklāti sakot) atlants [6.], bet pēc cenzūras prasību ievērošanas (lai šo darbu varētu lietot ikviens), tas bija ļoti vispārīgs, shematisks un saturiski bagātākas bija tikai dabas elementu kartes.

Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas tikai 2007.gadā, pateicoties firmas „Jāņa sēta” speciālistiem, sabiedrība saņēma augstas kvalitātes Latvijas komplekso atlantu [7.].

Uzreiz jānorāda, ka šajā atlantā ir kartes, ko noteikti varētu ievietot arī nacionālajā atlantā, piem., Ģeomorfoloģiskā karte (1.att.), Augšņu karte (autors O.Nikodemuss), Reliģijas (2.att.). Atlantā ir

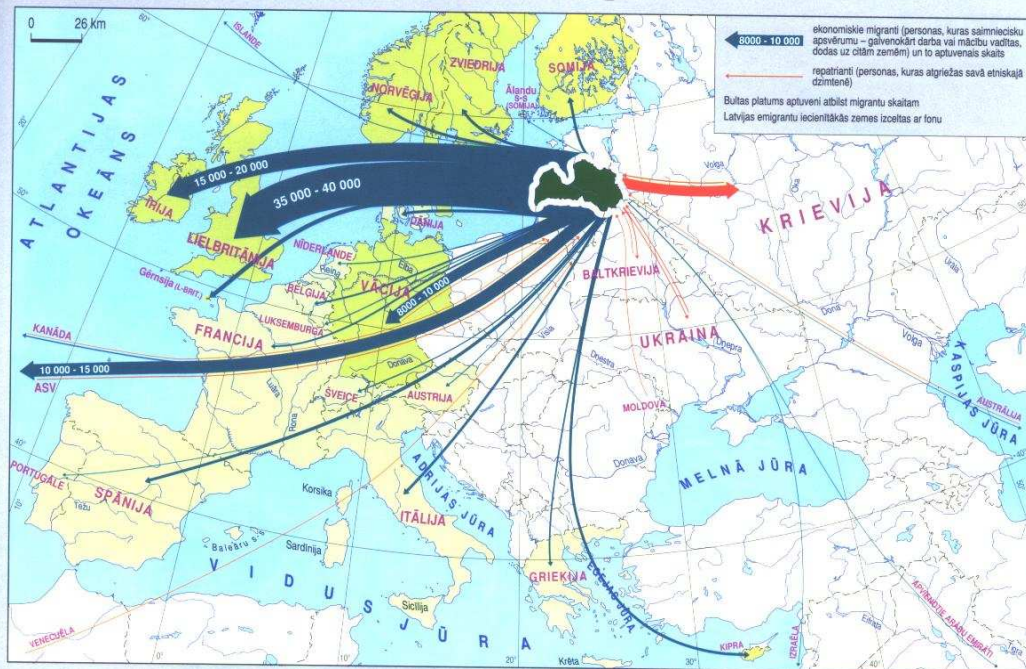
vairāk nekā 80 kartes un tikai maza piezīme: diemžēl, dažām kartēm, piem., Fizioģeogrāfijas, Hidroģeogrāfiskā tīkla, Kultūras mantojuma, ir t.s. „baltā josla”, kas sadala attēlu divās daļās un apgrūtina kartes lietošanu. Tāpēc, veiksmīgāks attēls Fizioģeogrāfijas kartei, kas ievietota „Jāņa sētas” Lielajā Pasaules atlantā [8].

Pagājušajā gadā tika izdots unikāls kartogrāfisks darbs, kas apkopoja 15 gadus ilgus pētījumus: „Baltijas jūras Latvijas krasta procesi. Atlants” [9.]. Tā kartes, piem., 12. „Rīgas līča krasta izmaiņas (1992-2007)” (3.att.) ir lielisks informācijas avots arī nacionālajam atlantam.

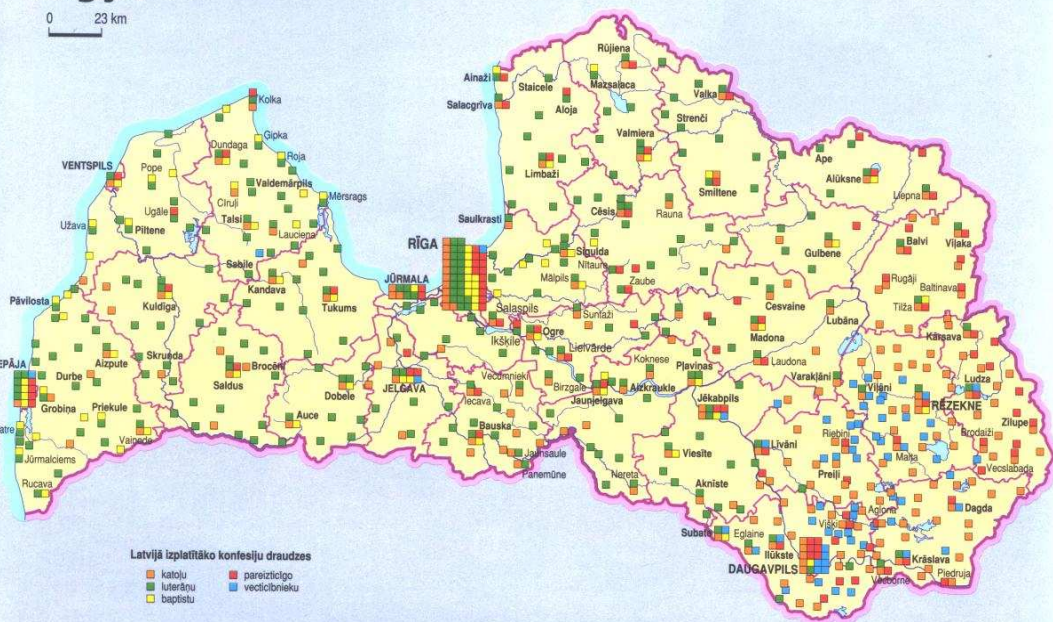

1.att. Ģeomorfoloģiskā karte (autors V.Zeļčs)

Galvenās migrācijas plūsmas pēc 2000. gada

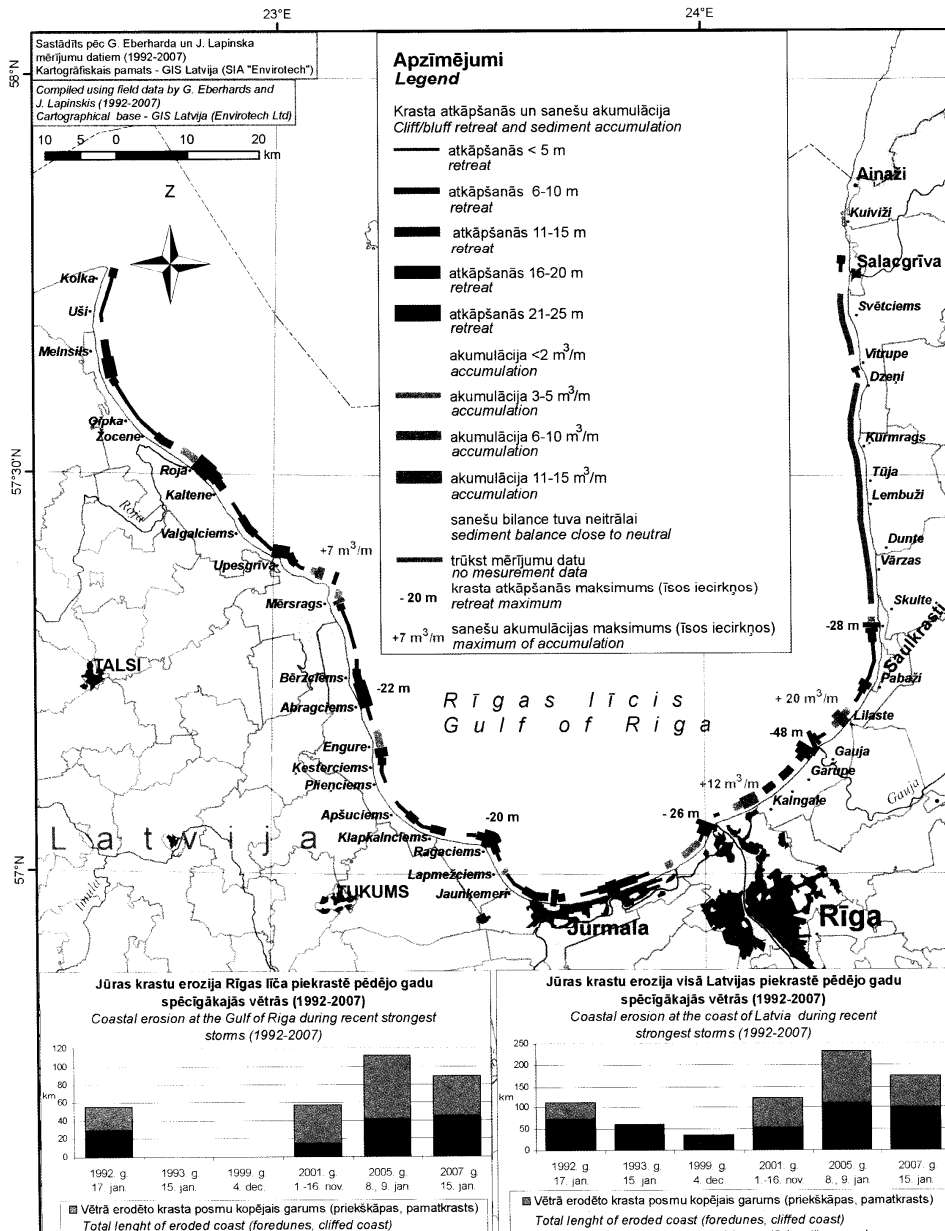

Reliģijas

2.att. Kartes no Latvijas ģeogrāfijas atlanta [7.]

Rīgas līča krasta izmaiņas (1992–2007)
Changes of the coast of the Gulf of Riga (1992–2007)

3.att.Karte no „Baltijas jūras Latvijas krasta procesi. Atlants” [9].

LR MK pieņemtajā dokumentā [2.] vairākkārt atzīmēta nacionālā atlanta loma, pirmkārt konstatējot faktu: „Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas netiek izgatavoti nacionālie atlanti – Latvijas un Pasaules (pasaules atlantus gan nekad nav uzskatījuši par nacionāliem – J.Š.) ģeogrāfiskie atlanti. Šādi izdevumi ir uzskatāmi par valsts prestiža lietu, tomēr valsts līmenī pagaidām nav plānoti un izdoti” (11.lpp.). Otrkārt, raksturojot kartogrāfijas problēmas, pilnīgi pamatoti atzīmēts: „Valsts nacionālais atlants ir visefektīvākais valsts dabas, iedzīvotāju, tautsaimniecības un vēstures atspoguļojums teritoriālā griezumā. Šāda izdevuma intelektuāli ietilpīgais saturs izmaksas palielina tiktāl, ka bez valsts atbalsta tas kļūst komerciāli neizdevīgs.”

Nacionālo atlantu projektējot, vispirms jāizstrādā šā darba koncepcija un valdības līmenī jāapstiprina paredzot vajadzīgā finansējuma pilnīgu vai daļēju finansēšanu. Tikai pēc oficiāla lēmuma pieņemšanas, kā liecina daudzu valstu pieredze, piem., Zviedrijas u.c. [10., 11., 12.], var tālāk risināt šāda fundamentāla darba veidošanu elektroniskā un papīra versijās. Bet, piemēram, Šveices nacionālo atlantu kopš 1995. gada veido tikai elektroniskā versijā [13.]. Jāpiebilst, ka Nīderlandes nacionālā atlanta sagatavošanai tika veidota atsevišķa organizācija – Nacionālā atlanta birojs, kas pēc atlanta izdošanas papīra versijā izstrādāja Nacionālā atlanta informatīvo sistēmu.

Šī sistēma ietver atlanta pamatkartes uzglabājot tās datora atmiņā un pastāvīgi atjaunojamu daļu, ko var aplūkot globālajā tīmeklī: <http://avn.geog.uu.nl>.

Latvijas nacionālā atlanta sagatavošanas secība:

- Finansēšanas problēmu risināšana,
- Atlanta redkolēģijas un autoru sastāva organizēšana,
- Sabiedrības informēšana un atlanta idejas reklāma,
- Atlanta veidošana papīra un elektroniskā versijās, jo ja papīra versijas veidošana balstās uz darba struktūru (zemāk minēts variants), tad elektroniskai versijai pirmajā vietā ir atlanta lietošanas iespēju nodrošināšana un datu bāzes pastāvīga papildināšana.

RTU Ģeomātikas katedrā ir veikti pētījumi, kas ietver atlantu problēmas, t.sk. Latvijas nacionālā atlanta, piem., [14.]. Šo pētījumu rezultāti dod iespēju sākt šāda kompleksa darba projektēšanu.

Latvijas nacionālā atlanta struktūras variants:

- A. Latvija Eiropā un pasaulē (Čehoslovākijas nacionālā atlanta piemērs, šajā darbā valsts attēlota uz globusa fona ar attālumu izohronām)
- B. Latvijas vēsture 20. gadsimtā (vēsturnieki droši vien apstrīdēs un piedāvās plašāku skatījumu, bet pasaules nacionālo atlantu pieredze liecina, ka vairākumā gadījumu tiek raksturots tas laika periods, kurā valsts statuss ir veidojies)
- C. Rīgas līcis un Baltijas jūra
- D. Latvijas administratīvais iedalījums
- E. Latvijas teritorijas ģeoloģiskā uzbūve un derīgie izrakteņi
- F. Reljefs
- G. Veģetācija
- H. Augsnes
- I. Klimats
- J. Dzīvnieku valsts
- K. Dabas aizsardzība un atjaunošana
- L. Latvijas dabas rajonēšana
- M. Iedzīvotāji
- N. Saimniecība (dabas resursi, rūpniecība, lauksaimniecība, transports)
- O. Rekreācija un tūrisms
- P. Kultūras un vēstures mantojums
- Q. Ekonomiskie rajoni
- R. Latvijas eksports un imports
- S. Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības
Jaunākā statistika
Ģeogrāfisko nosaukumu rādītājs

Satura avoti, ko, mūsaprāt, būtu lietderīgi izmantot atlanta karšu veidošanā, bet, protams, tie nav vienīgie:

kartogrāfiskie:

- Latvijas ģeogrāfijas atlants. R.: "Jāņa sēta", 2007.
- Latvijas vēstures atlants. Rīga, "Jāņa sēta", 1998. – 88 lpp.
- Latvijas vēstures atlants. Rīga, "Zvaigzne ABC", 2001. – 44 lpp.
- Историко – этнографический атлас Прибалтики. Вильнюс 1985.
- Lielais Pasaules atlants. R.: "Jāņa sēta", 2008. – 512 lpp.
- Eberhards G., Lapinskis J. Baltijas jūras Latvijas krasta procesi. Atlants Processes on the Latvian Coast of the Baltic Sea. Atlas. R.: LU, 2008. – 64 lpp.
- Latvijas topogrāfiskās kartes mērogos 1:10 000, 1:50 000.

literārie:

- Latvijas ciemi., R.: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra,
- Enciklopēdiski izdevumi,
- Ceļveži.

statistiskie:

- Statistikas komitejas materiāli,
- Tautskaites materiāli,

Literatūra:

1. Putniņš R. Pirmie latviešu ģeogrāfiskie atlanti. // Latvju grāmata, 1926., 6., 411.-420.lpp.
2. Latvijas ģeotelpiskās informācijas koncepcija. Pieņemta LR MK 23.okt.2007.g.
3. Štrauhmanis J. Institūts Rīga – Brisele. R., 2005. – 136 lpp.
4. Losan A. Principi podgotovki i izdanija kompleksnogo atlasa Latvijskoj SSR. // Voprosi metodologiji i metodiki ekonomiko geograficeskih issledovanij. Riga, LGU, 1964., 33.-37.lpp.(krievu val.)
5. Purin V.R. Otobrazenije mesta Sovetskoj Latvii v narodnom hozajstve SSSR v kompleksnom atlase respubliki. // Kartograficeskoje obespecenije planov razvitija narodnogo hozajstva. // Irkustk, 1968, 109.-112.lpp.(krievu val.)
6. Štrauhmanis J. Pirmais padomju Latvijas kompleksais atlants. // Zvaigžņotā Debess, 1987., nr.118. – 49.lpp.
7. Latvijas ģeogrāfijas atlants. R.: "Jāņa sēta", 2007. – 40 lpp.
8. Lielais Pasaules atlants. R.: "Jāņa sēta", 2008. – 512 lpp.
9. Eberhards G., Lapinskis J. Baltijas jūras Latvijas krasta procesi. Atlants. Processes on the Latvian Coast of the Baltic Sea. Atlas. R.: LU, 2008. – 64 lpp.
10. Wastenson L., Arnberg W. The new national atlas of Sweden completed: seventeen books and an electronic atlas. // Internat. Cartographic conf. 1997. Proceedings.

11. Плешков В.Г., Ребрий А.В., Степанова Я.В. О концепции создания электронной версии Национального атласа России. // Геодезия и картография. 12, 2004.-с.30-34.

12. Haberling Chr., Hurni L., Sieber R., Bar H. Modern Interactive Multimedia Atlas Information Systems. // Swiss Federal Institute of Technology Zurich. Department of Civil, Environmental and Geomatic Engineering. Annual Report 2007. pp.18-23.

13. Häberling Chr., Hurni L., Sieber R., Bär. Modern Interactive Multimedia Atlas Information Systems. // D-BAUG. Department of Civil, Environmental and Geomatic Engineering. Annual Report 2007.-pp.18 – 23. 14. Rozentale A., Strauhmanis J. Project of the electronic atlas of Latvia. // Proceedings: First Internat.conf. on Cartography & GIS. Borovetz, 2006.-p.42.

J.Štrauhmanis Latvijas nacionālais atlants: ideja un realitāte

Latvijas nacionālā atlanta nepieciešamība tika izteikta jau 20.gadsimta pirmajā pusē, laikā pēc otrā pasaules kara par šādu darbu ieminēties nedrīkstēja. Pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas nacionālā atlanta nepieciešamība fiksēta pat oficiālos dokumentos, bet reāli tā veidošana nav uzsākta. Lai gan dažāda veida kartes un arī atlanti Latvijā tiek izdoti. Rakstā piedāvāta nacionālā atlanta struktūra, ko varētu veidot no šādām daļām: Latvijas vēsture, Rīgas līcis un Baltijas jūra, daba un derīgie izrakteņi, iedzīvotāji, saimniecība, kultūras un vēstures mantojums, ekonomiskie rajoni, Latvijas ārējie sakari – tirdzniecība un diplomātija. Atlanta kartes papildinātu jaunākā statistika, kā arī ģeogrāfisko nosaukumu rādītājs. Latvijas nacionālo atlantu būtu jāveido gan papīra, gan elektroniskā versijā. Ieteikta nacionālā atlanta sagatavošanas secība, lai nodrošinātu darba kvalitāti. Jo nacionālais atlants ir jebkuras valsts prezentācijas būtisks elements, ne velti mūsu kaimiņvalstis jau izdod vai gatavo šādu darbu.

J.Strauhmanis National Atlas of Latvia: idea and reality

Necessity of the national atlas of Latvia was expressed at first part of XX century, after Second World War about such cartographic work could not to remind. After renewal of Latvia sovereignty necessity of the national atlas fixed at the official documents but at reality creating of atlas not started. Although different maps and atlases are published in Latvia. The article analyses structure of the national atlas and recommended such parts: history of Latvia, Gulf of Riga and Baltic sea, nature and mineral resources, population, economy, historical and cultural inheritance, economic regions, foreign relations of Latvia – trade and diplomacy. Maps of the atlas can be to add by new statistic and index of the geographic names. National atlas of Latvia must to create at paper and electronic versions. The article describe sequence of creating of the national atlas though to provide for quality of such work. National atlas is essential element of presentation of an any country and neighbour countries of Latvia published or create such atlases.

Я.Штраухманис Национальный атлас Латвии: идея и реальность

Необходимость национального атласа Латвии была высказана уже в первой половине двадцатого века. После второй мировой войны о таком издании даже упомянуть нельзя было. После восстановления государственной независимости необходимость национального атласа зафиксировано в официальных документах, но реально создание атласа не начато. Хотя различные карты и атласы в Латвии издаются. В статье предложена структура национального атласа. Она состоит из следующих частей: история Латвии, Рижский залив и Балтийское море, природа и полезные ископаемые, население, хозяйство, историческое и культурное наследие, экономические районы, внешние связи Латвии – торговля и дипломатия. Карты дополняются новейшей статистикой и указателем географических названий. Национальный атлас Латвии целесообразно создавать в бумажной и электронной версиях. Предложена последовательность подготовки национального атласа с тем, чтобы обеспечить качество работы. Ведь национальный атлас – это существенный элемент презентации любого государства, недаром соседние государства уже издают или создают такие работы.